

Het gouden kalf

Thema: De woestijnreis
Exodus 32

VOORAF

Er is verschil van mening over de vraag of we in deze geschiedenis te maken hebben met een zonde tegen het eerste gebod ('Gij zult geen andere goden voor Mijn aangezicht hebben') of tegen het tweede gebod ('Gij zult u geen gesneden beeld maken noch enige gelijkenis'). Vanuit de uitleg die Aäron geeft in Ex. 32: 4b 'Dit zijn uw goden, Israël! die u uit Egypteland opgevoerd hebben' lijkt overtreding van het eerste gebod minder voor de hand liggend. Aäron is bezweken voor de druk van het volk om de HEERE zichtbaar en tastbaar te maken voor het volk (zoals Mozes zichtbaar aanwezig was). Dan ligt de focus op een zonde tegen het tweede gebod. In het eerste gebod gaat het erom dat God wil dat Zijn volk alleen Hem zal dienen en zich voor Hem alleen zal buigen. In het tweede gebod gaat het er om dat we God zo dienen zoals Hij dat wil en niet zoals ons goeddunkt.

a. In zonde gevallen (Ex. 32: 1-6)

UITLEG VAN DE TEKST

De HEERE heeft Zijn verbond met Israël gesloten. Hij heeft beloofd dat ze Zijn volk mogen zijn en dat Hij hen zegenen en dragen zou. Ze zouden Hem ten eigendom zijn uit al de volken der aarde. De voor-waarde die daaraan verbonden was voor het volk, luidde dat ze Gods verbond zouden onderhouden en Zijn stem gehoorzamen (Ex. 19: 5). Het volk heeft daar mee ingestemd. Nadrukkelijk maakt de HEERE duidelijk hoe zij (de HEERE met Zijn volk en het volk onder elkaar) dan met elkaar zullen omgaan. De Tien Geboden en de daarbij ko-

mende wetten vormen de omheining waarbinnen het volk met haar HEERE kan leven. In deze geschiedenis zien we hoe het volk al gauw haar woord breekt en in zonde valt.

Terwijl Israël in het legerkamp is, blijft Mozes maar weg. Hij is al veertig dagen en veertig nachten op de berg. Telkens weer wijst het getal veertig in de Bijbel op een periode van beproeving (de veertig dagen bij Noach, Gen. 7; de veertig dagen dat de verspieders in het beloofde land waren, Num. 13-14; Jezus was veertig dagen in woestijn, Mark. 1: 13).

Het volk denkt dat Mozes niet meer terug zal keren. Het lijkt erop dat hun relatie met de HEERE sterk afhankelijk was van de persoon van Mozes. Hij 'staat' min of meer voor de God van Israël. Zo komen ze tot Aäron. Er wordt gesproken van een verzameling of samenscholing (qahal 'al) en dat in negatieve zin. Deze samenscholing van het volk eist dat er een beeld van god gemaakt moet worden en die moet 'voor hun aangezicht gaan' (vers 1). Goden staat hier, omdat in de grondtekst een woord te vinden is in meervoudsvorm. Het gebruikte meervoud voor goden ('elohim') is vaak het gewone woord voor 'God'. Aäron biedt weinig verweer. Hij vraagt hun gouden sieraden, misschien in de stille hoop dat ze die er niet voor over zullen hebben. Hij vergist zich. Ze komen er al spoedig mee aandragen. Een hele schat aan oorringen van vrouwen en kinderen. De kinderen worden zo deelgenoot van deze zonde. Wat een verantwoordelijkheid voor de ouders! Aäron maakt dan met een beitel een (vermoedelijk) houten beeld dat met bladgoud wordt overtrokken. Het heeft de vorm van een stierkalf, als symbool van

de vruchtbaarheid. Het is waarschijnlijk niet erg groot, zodat het beeld op een staak geplaatst en voor het volk uitgedragen kan worden. Aansluitend hierop kan het volk zeggen dat dit de goden zijn die hen uit Egypte hebben opgevoerd. Dit pleit ervoor dat ze dit beeld bedoeld hebben als een afbeelding van de HEERE. Aäron zorgt voor de altaardienst. Er wordt een feest aangericht voor de HEERE. Zo worden er de volgende da-gen uitgebreide offermaaltijden gehouden, waarna het volk zich in spel en dans aan zingenot overgeeft. Het gebruikte woord (SV 'spelen') betekent zoiets als de spot ergens mee drijven. Het bedoelt te zeggen dat het een losbandig feest was.

TER OVERWEGING

De Bijbel laat geregeld zien dat een 'beproeving' (hier de periode dat Mozes afwezig is als leider) geregeld leidt tot het loslaten van de HEERE en Zijn geboden. Het is belangrijk om met de kinderen te bespreken dat ook wij tijden van 'beproeving' zullen meemaken. Dienen zij de HEERE ook als vader en moeder er niet zijn? Blijven ze dan in hun Bijbel lezen? Blijven ze naar de kerk gaan? Blijft het gebed als er niemand is die jou er op wijst?

De zonde van het volk lijkt te zijn dat ze een zichtbare, tastbare God willen. Ze wilden net als de andere volken een concrete voorstelling van de HEERE. Aan Mozes hadden ze nog enig houvast gehad. Nu hij weg is, willen ze een beeld dat ze voor zich uit kunnen dragen.

In antwoord 96 van de Heidelbergse Catechismus wordt duidelijk dat God op geen enkele manier mag worden afgebeeld. Dat God dit zo streng verbiedt is niet zonder reden. Ik noem wat redenen.

Ten eerste betekent het uitbeelden van een god dat je deze zichtbaar, tastbaar en 'grijpbaar' maakt. De god is waar het beeld is. Ben je niet bij het beeld, dan ben je zelf 'buiten beeld'. Een beeld draag je mee of laat je achter. Niet de godheid bepaalt of hij meegaat, maar zijn 'volgelingen'. Door een beeld te maken krijg je 'macht' over de god waar het om gaat. Dit zijn allemaal dingen die de HEERE niet wil.

Ten tweede zou ieder beeld tekort doen aan God en Zijn eer. Hij is altijd groter en heerlijker dan wij. Hem ooit zouden kunnen afbeelden. Ieder beeld van God is een belediging. In het heiligdom van Israël was daarom geen beeld van God te vinden. Met afschuw wordt over de beeldendienst van het heidendom gesproken in Psalm 115.

Ten derde moeten we ons afvragen: wat is ons beeld van de HEERE? Laten we de kinderen eens

vragen wat hun voorstelling van God is. Hebben wij en zij geen denkbeelden over God?

Het volk Israël valt van de ene zonde in de andere. De beel-dendienst gaat gepaard met de overgave aan zingenot. Zo vaak brengt de ene zonde de andere mee. De zonde is een hellend vlak. Als de remmen eenmaal los zijn, kan er van alles gebeuren.

b. Mozes' eerste pleitrede (Ex. 32: 7-14)

UITLEG VAN DE TEKST

Mozes krijgt van de HEERE te horen wat er zich afspeelt. Opmerkelijk is hoe afstandelijk de HEERE spreekt over het volk (vers 7): 'Ga heen, klim af! want uw volk, dat gij uit Egypteland opgevoerd hebt, heeft het verdorven.' Letterlijk staat er dat ze het hebben 'vernield'. Daarmee doelt de HEERE op het verbond dat Hij met hen had gesloten, zoals een huwelijk 'vernield wordt' wanneer er een 'derde' in het spel komt. In korte tijd hebben ze de 'weg' losgelaten die de HEERE hen had gewezen. De HEERE noemt het volk 'hardnekkig', of ook wel 'hard van nek'. Het is een volk wat moeilijk 'te sturen', 'te verbeteren' is. Ze kiezen vaak vol overgave hun eigen weg. Hij heeft het voornemen om het volk te vernietigen. Mozes hoeft persoonlijk geen schade te lijden. Hem zal de HEERE tot een groot volk maken. Bijzonder is dat het wel lijkt alsof de HEERE toestemming vraagt aan Mozes om het volk te vernietigen. Het toont dat de HEERE het verbond en daarmee de (nog trouwe) verbondspartner Mozes wel degelijk zeer ernstig neemt. Hij treedt min of meer in overleg. Mozes pleit voor het volk. Hij is een goed leider die houdt van zijn volk (vers 11): 'Doch Mozes aanbad het aangezicht des HEEREN zijns Gods, en hij zeide: O HEERE! waarom zou Uw toorn ontsteken tegen Uw volk, hetwelk Gij met grote kracht, en met een sterke hand, uit Egypteland uitgevoerd hebt?' Dat er geschreven staat dat Mozes het aangezicht van de HEERE aanbad, kunnen we ook vertalen als 'zacht maken van het aangezicht van God'. Het verzachten van Gods aangezicht is nodig, omdat het door Zijn toorn hard geworden is. Dan wijst hij ten eerste de HEERE erop dat Deze Israël uit Egypte heeft uitgevoerd en niet Mozes. Daarnaast voert hij twee belangrijke redenen aan om het volk toch niet te vernietigen. Al-lereerst wijst hij er op wat dit zal betekenen voor de Naam van de HEERE. Ze zullen zeggen dat God in kwaadheid Zijn volk verlost heeft uit Egypte, alleen maar om het te vernietigen. Ten tweede wijst Mozes op de beloften aan Abraham, Izak en Israël (Jakob). Wat komt er zo van deze beloften terecht? In vers 14 horen we van het berouw Gods.

Het is niet zeker of Mozes daarvan direct al wist. Opnieuw wonderlijk. Op bepaalde momenten wordt ons een blik gegund in het hart van de HEERE (Gen. 6: 6; Jona 3: 10, etc.). We mogen de HEERE kennen als een bewogen God.

TER OVERWEGING

We zien hier dat de HEERE diep geraakt wordt door zonden gedaan door mensen waaraan Hij verbonden is. Israël is niet zomaar een volk; het is Gods volk. Het is goed als we de kinderen duidelijk maken dat ook wij, verbondskinderen, de HEERE diep raken met onze zonden. Niet alleen doet het Hem verdriet, het maakt Hem toornig. Deze toorn moeten we zeer ernstig nemen. We mogen nooit oppervlakkig en gemakkelijk over de zonde doen.

De mogelijkheid van vernietiging wordt genoemd. Het is eerlijk om te zeggen dat de HEERE de zonde niet kan en wil zien. Uiteindelijk zal Hij al de zonde en alle zondaars wegdoen. Misschien kan de HEERE het verdragen dat op deze aarde een zondige atmosfeer heerst. In de hemel kan geen zonde zijn. Bij de HEERE komt iedere zondaar direct om in Zijn heiligheid. Er is werkelijk vergeving nodig. Er is werkelijk verzoening nodig. De zonde moet weggedaan worden, wil een mens verder kunnen met de HEERE. Ook die ernst moeten we met de kinderen bespreken.

De HEERE heeft berouw. We moeten hier niet te snel dogmatisch gaan spreken en denken met de kinderen. Vragen kunnen opkomen als: 'Kan de HEERE wel berouw hebben? Wist de HEERE dit niet van tevoren?' Die vragen worden door Mozes (de schrijver van dit boek) niet gesteld. Hij heeft gelijk. Wie zal de HEERE doorgronden? Als we niet oppassen, maken we zelf een 'denkbeeld' van de HEERE. In alle eenvoud zegt dit Schriftwoord dat de HEERE bewogen is over wat Hij zegt en doet als het om Zijn volk gaat. Woorden worden gebruikt die wij begrijpen kunnen. Daarmee krijgen we niet de HEERE in onze vingers, maar wordt ons de emotie van de HEERE meegedeeld op een wijze die we kunnen verstaan. Het troost mij als ik lees dat de HEERE niet onbewogen besluiten neemt. Hij laat Zich hier (evenals in Jona 3) verbidden. Denk aan de woorden dat Mozes het aangezicht van God zacht wilde maken. Wie met tranen tot de HEERE gaat (ook voor de kinderen!) en pleit op Zijn Woord en beloften, vindt gehoor.

Mozes wijst de HEERE op Zijn eer. Prachtig is dat. Niet allereerst het behoud van het volk wordt als argument genoemd ('denkt u toch aan de kinderen...'), maar Gods goede Naam. Wat zullen de heidenen zeggen? We moeten zuinig zijn op de eer van Gods Naam. We mogen er ook op pleiten.

Mozes wijst de HEERE op Zijn beloften en verbond gesloten met Abraham. Opnieuw een pleitgrond in de HEERE Zelf. Zo mogen we de kinderen leren om in hun gebed juist de HEERE Zijn eigen woord en beloften voor te houden. Dat wil Hij ook graag.

c. Het volk gestraft (Ex. 32: 15-29)

UITLEG VAN DE TEKST

Mozes daalt van de berg af. Let op de nauwkeurige beschrijving van de twee stenen tafelen (borden) met de wet. Hier staat ook dat ze aan twee kanten beschreven waren. Belangrijk is dat God Zelf de borden beschreven heeft. Gods vinger heeft de grondwet van het verbond (de Tien Geboden) Zelf gegraveerd in deze borden. Hij heeft dit verbond gesloten. Hij staat er helemaal achter. De borden (tafelen der getuigenis) spreken daarvan.

Als ze de berg afdalen, horen ze een sterk geluid. Jozua denkt aanvankelijk dat het een overwinningroep of krijgsgeroep is, maar Mozes hoort dat het wisselzangen zijn, zoals die bij dansen werden gezongen. Al spoedig zien ze wat er aan de hand is. Mozes wordt dan zo boos dat hij de stenen tafelen stukgooit. Niet Mozes verbreekt hiermee het verbond. Nee, hij laat daarmee zien dat het volk in deze zonde van haar kant het verbond verbroken heeft. De band met de HEERE is er niet meer. Die is weg. De omheining (de Tien Geboden) is door de schapen (het volk) doorbroken en ze zijn bij de Herder (de HEERE God) weggegaan en hebben zich gevoegd bij een eigengemaakte herder. Het stukgooien van de twee tafelen laat zien wat het volk daarmee gedaan heeft, zoals een echtscheiding zichtbaar maakt wat iemand door overspel teweeg heeft gebracht. Zonde verbreekt de band met God. Dat was al zo in het paradijs en daarom moesten Adam en Eva wegtrekken. Dat is nog steeds zo. Hier wordt het gesymboliseerd in het stukgooien van de twee stenen tafelen.

Mozes laat vervolgens de volstreekte krachteloosheid van het (afgods)beeld zien. Het hout van het stierkalf verbrandt hij en het bladgoud verpulvert hij tot stof, om het dan op het drinkwater uit te strooien. Dit beeld kan niets doen om dit te verhinderen, zoals er in geen enkel (afgods)beeld enige kracht schuilt. De Israëlieten moeten het water met pulver opdrinken. Ze moeten zo de consequenties van hun gedrag aanvaarden.

Dan wordt Aäron ter verantwoording geroepen. Mozes vraagt waarom hij aan zo'n groot kwaad heeft toegegeven. Aäron verschuilt zich achter de boosheid van het volk en vertelt wat er is gebeurd.

Hij schuift min of meer de verantwoordelijkheid van zich af. Zelfs het beeld zou zomaar uit het vuur gekomen zijn (vers 24)! Terwijl Aäron nog staat te praten, ziet Mozes de ban-deloosheid van het volk aan. Doordat Aäron de zonde toeliet, zullen de vijanden het volk bespotten.

Abrupt breekt Mozes daarop het gesprek met Aäron af. Mozes gaat bij de ingang van het kampement staan en roept degenen op die niet wilden meedoen. De Levieten treden naar voren. Zij krijgen de opdracht om met hun zwaard door het leger te gaan en ieder te doden die hun voor de voeten komt. Verwanten en vrienden mogen ze niet sparen. Drieduizend mensen komen om. Vers 29 vertelt nog van de wijding van de Levieten. 'De hand vullen' betekent 'gewijd zijn'. De Levieten zijn gewijd (officieel aangesteld en toegerust) om het oordeel van God te voltrekken. Ze zullen er een zegen in ontvangen. Dit in tegenstelling tot wat in Gen. 49 over hen is uitgesproken.

TER OVERWEGING

Het gevolg van de zonde is dat de band met de HEERE daardoor wordt verbroken. Niet de HEERE doet dat, maar wij doen dat als we zondigen. We zondigen niet goedkoop.

Mozes beseft de volle ernst van de breuk. Hij verbreekt de tafelen die fungeren als een soort 'oorkonde' van het gesloten verbond. Het volk moet weten hoe het ervoor staat. Niet voor niets wordt ons zondag aan zondag de wet voorgelaten. Wanneer wij hebben gezondigd staat ook voor ons de band met de Heere op het spel.

Mozes treedt hard op. Allereerst vernielt hij het beeld. Hij wijst daarmee op de krachteloosheid van dit beeld (zie boven). Hij laat daarmee ook zien dat de zonde moet worden weggedaan. Vergeving vragen kan dan als de zonde zelf wordt verwijderd. Dat is een les die we telkens moeten leren.

Daarnaast wordt Aäron scherp ondervraagd. Aäron met zijn verontschuldigheden kan model staan voor de uitvluchten die wij zelf altijd weer hebben ten aanzien van onze fouten. We wijzen graag op de boosheid van een ander. Wij konden er toch eigenlijk niets aan doen. Dat is niet eerlijk. Aäron heeft misschien het volk wel willen afremmen in deze zonde, maar hij heeft uiteindelijk toch hun zin gedaan, al is het met een bezwaard hart.

Ten derde volgt een zware straf tegenover het volk. Voor de kinderen is het moeilijk om voor te stellen dat dit drieduizend doden heeft gekost. We zien vaker dat op belangrijke momenten de Heere

zwaar straft als er sprake is van overtreding (de zonen van Aäron in Lev. 10, Achan in Joz. 8, Ananias in Hand. 5). Het volk moet duidelijk voor ogen krijgen hoe zwaar deze zonde is. Het is bekend hoe de stam van Levi om hun trouw aan de HEERE gezegend is met het priesterambt. In deze geschiedenis staan Gods oordeel (over ontrouw) en Zijn zegen (over trouw) heel dicht bij elkaar.

d. Mozes pleit verder (Ex. 32: 30-35)

UITLEG VAN DE TEKST

Als Mozes het volk gestraft heeft, wijst hij ze er nog eens op hoe zwaar ze gezondigd hebben. Toch wil hij tot God gaan om te pleiten voor verzoening. Ze hebben verdiend dat ze volledig vernietigd worden. Ze hebben het verbond verbroken. God kan hun God niet meer zijn. Mozes erkent dan ook eerlijk de zonden van het volk. Hij praat niets goed, maar smeekt om vergeving. Hij biedt daarbij zijn eigen leven aan. Hij gaat helemaal voor het volk in de bres staan. Hij houdt ondanks alles van dit volk. Hij weet zich voor hen verantwoordelijk. De HEERE moet hem maar uit Zijn boek delgen. Deze uitdrukking doet ons denken aan het register waarin de burgers van een stad, die bepaalde voorrechten genoten, waren opgeschreven. Zo heeft God Zijn volk ook in een boek geschreven vgl. Ps. 69: 29, Fil. 4: 3, Openb. 3: 15 en Openb. 13: 8. Uit het boek gedelgd worden, betekent ten diepste ondergaan in het verderf. Het antwoord van de HEERE is dat Hij die wil straffen, die gezondigd heeft. Mozes moet maar heengaan met het volk. Een engel zal meegaan, maar God zal het volk straffen. Door het maken van het gouden kalf heeft het volk een grove zonde begaan. Mede door de pleitrede van Mozes wordt het volk nu niet vernietigd, maar het heeft wel tot gevolg dat de HEERE niet persoonlijk mee zal gaan.

TER OVERWEGING

Mozes begrijpt dat er verzoening nodig is. Zo kunnen ze niet verder. Hij gaat bidden voor het volk. Mozes als gestalte van de grote Voorbidder, de Heere Jezus.

Mozes gaat in de bres voor het volk. Hij biedt zelfs zichzelf aan. Hij weet dat een straf rechtvaardig is. Hij is bereid om dan die straf te dragen. Mozes als het beeld van de grote Plaatsvervanger. Mozes die net als de Heere Jezus bereid was om zijn leven te geven als offer in plaats van het volk. Mozes kon dat niet. Hij is zelf een zondig mens. Christus kon dat wel. Hij kon alles op Zich nemen. Dit verdrietige verhaal van Israëls ontrouw mag toch eindigen met de verkondiging van het evangelie.

Het is goed om ook de verdere afloop te vertellen. Aanvankelijk wilde de HEERE niet meer met Zijn volk optrekken. Als Hij in hun midden zou zijn, zouden ze in één ogenblik verteerd worden. Mozes spant dan ook een tent buiten de legerplaats. Daar spreekt hij met de HEERE, Ex. 33: 7-11. Mozes blijft pleiten op de barmhartigheid en de genade van God. Hij wil graag dat de HEERE Zelf zal meegaan. Zo krijgen we dan tenslotte te horen van de vernieuwing van het verbond, Ex. 34: 10 vv. Inderdaad: barmhartig is de HEERE, lankmoedig en groot van goedertierenheid.

GELOOFSLEER

Hier in dit gedeelte is het tweede gebod in het geding. Alle afgodendienst begint met het verbeelden van God door Hem af te meten naar eigen inzicht en voorstelling (zie Heidelbergse Catechismus, vraag en antw. 95 en 97; Nederlandse Geloofsbelijdenis, art. 36):

'Wat is afgoderij?' 'Afgoderij is in de plaats van de enige ware God, Die Zich in Zijn Woord geopenbaard heeft, of benevens Hem, iets anders verzin-

nen of hebben, waarop de mens zijn vertrouwen stelt.' 'Mag men dan helemaal (ganselijk) geen beelden maken?' 'God kan en mag op geen enkele (in generlei) wijze afgebeeld worden. Maar de schepselen, al is het dat zij mogen afgebeeld worden, zo verbiedt toch God hun beeltenis te maken en te hebben, om die te vereren, of God daardoor te dienen.'

'VAN HET AMBT VAN DE OVERHEID

...maar ook de hand te houden aan de heilige kerkendienst;
om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valse godsdienst...'

Mozes pleit voor het volk en zegt 'Delg mij nu uit Uw boek.' We wijzen hierop Dordtse Leerregels, hoofdstuk 1, art. 11: 'En gelijk God Zelf op het hoogste wijs, onveranderlijk, alwetend en almachtig is, alzo kan de verkiezing, door Hem gedaan, niet ontdaan en wedergedaan, noch veranderd, noch herroepen, noch afgebroken worden, noch de uitverkorenen verworpen, noch hun getal verminderd worden.'

